

ДЕМОКРАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ЗМІН МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

© 2019 ТКАЧУК І. Я.

УДК [330.83:336:061.2] (477)
JEL Classification: H41; L31; O35

Ткачук І. Я.

Демократичні інновації в Україні як чинник змін методології дослідження фінансів громадянського суспільства

Мета статті – дослідити вплив запровадження демократичних інновацій в Україні на зміну методології дослідження фінансів громадянського суспільства. Розкрито важливість запровадження демократичних інновацій для демократизації держави та підвищення якості врядування в ній. Визначено, що основними демократичними інноваціями у незалежній Україні були референдум, створення громадських організацій за підтримки міжнародних фондів, громадські слухання, об'єднання співласників багатоквартирних будинків, ендаументи, система електронного врядування, впровадження інклюзивних елементів управління суспільством, соціальні мережі та групи в них тощо. Охарактеризовано причини та нормативне регламентування запровадження цих демократичних інновацій. Здійснено аналіз методології дослідження фінансів громадянського суспільства в історичному розрізі. Наголошено, що 2006 рік був переломним як стосовно причин запровадження демократичних інновацій, так і стосовно методології дослідження фінансів громадянського суспільства. Обґрунтовано існування двостороннього зв'язку між запровадженням демократичних інновацій та зміною методології дослідження фінансів громадянського суспільства. Описано основні принципи, відповідно до яких має здійснюватися сучасне наукове дослідження фінансів громадянського суспільства. Зроблено висновок про наявність всіх передумов для здійснення якісного комплексного дослідження фінансів громадянського суспільства відповідно до них.

Ключові слова: демократичні інновації, громадянське суспільство, фінанси громадянського суспільства, методологія дослідження фінансів громадянського суспільства.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-3-217-225>

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 34.

Ткачук Ірина Ярославівна – кандидат економічних наук, доцент, Університет банківської справи Національного банку України (вул. Андріївська, 1, Київ, 04070, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1081-8693>УДК [330.83:336:061.2] (477)
JEL Classification: H41; L31; O35UDC [330.83:336:061.2] (477)
JEL Classification: H41; L31; O35

Ткачук І. Я. Демократические инновации в Украине как фактор изменений методологии исследования финансов гражданского общества

Tkachuk I. Ya. Democratic Innovations in Ukraine as a Factor Influencing Changes in the Methodology for Studying Civil Society Finance

Цель статьи - исследовать влияние введения демократических инноваций в Украине на смену методологии исследования финансов гражданского общества. Раскрыта важность внедрения демократических инноваций для демократизации государства и повышения качества управления в нем. Определено, что основными демократическими инновациями в независимой Украине были референдум, создание общественных организаций при поддержке международных фондов, общественные слушания, объединения совладельцев многоквартирных домов, эндаументы, система электронного управления, внедрение инклюзивных элементов управления обществом, социальные сети и группы в них и тому подобное. Охарактеризованы причины и нормативное регламентирование введения этих демократических инноваций. Осуществлен анализ методологии исследования финансов гражданского общества в историческом разрезе. Отмечено, что 2006 год был переломным как касательно причин введения демократических инноваций, так и методологии исследования финансов гражданского общества. Обосновано существование двусторонней связи между введением демократических инноваций и изменением методологии исследования финансов гражданского общества. Описаны основные принципы, согласно которым должно осуществляться современное научное исследование финансов гражданского общества. Сделан вывод о наличии всех предпосылок для осуществления качественного комплексного исследования финансов гражданского общества в соответствии с ними.

The aim of the article is to investigate the influence of introducing democratic innovations in Ukraine on changes in the methodology for studying civil society finance. The importance of introducing democratic innovations for the democratization of the state and improving the quality of its governance is revealed. It is determined that the main democratic innovations in independent Ukraine were the referendum; creation of public organizations with the support of international funds, apartment building co-owners associations, endowments, the e-government system; introduction of inclusive elements of society management; social networks and groups in them, etc. The reasons for and normative regulation of the introduction of these democratic innovations are characterized. The analysis of the methodology for studying civil society finance in the historical context is carried out. It is noted that 2006 was a turning point both regarding the reasons for introducing the democratic innovations and the methodology for studying civil society finance. The existence of interrelationship between the introduction of the democratic innovations and changes in the methodology for studying civil society finance is substantiated. The basic principles to be observed when carrying out a modern scientific research of civil society finance are described. It is concluded that there are all prerequisites for implementing a high-quality comprehensive study of civil society finance in compliance with them.

Keywords: democratic innovations, civil society, civil society finance, methodology for studying civil society finance.

Fig.: 2. Tabl.: 1. Bibl.: 34.

Ключевые слова: демократические инновации, гражданское общество, финансы гражданского общества, методология исследования финансов гражданского общества.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 34.

Ткачук Ирина Ярославівна – кандидат економічних наук, доцент, Университет банківського дела Національного банку України (ул. Андреевская, 1, Киев, 04070, Украина)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1081-8693>

Tkachuk Iryna Ya. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, University of Banking of the National Bank of Ukraine (1 Andriivska Str., Kyiv, 04070, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1081-8693>

Вступ. Демократичні інновації є новою практикою, що використовується для підвищення рівня залучення громадян до процесу прийняття рішень. Об'єктом дослідження науковців вони стали менше 20 років тому, тільки після 2000 року, хоча суттєво впливають як на повсякденне життя окремих громадян, так і на якість врядування окремих міст і навіть держав. Серйозний вплив демократичні інновації чинять і на діяльність інститутів громадянського суспільства (далі – ІГС), оскільки суттєво підвищують можливість їх участі у процесі прийняття рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, посилюючи функції і самого громадянського суспільства (далі – ГС).

Таким чином, можемо стверджувати, що демократичні інновації внаслідок такого поширення стали не лише повноцінним об'єктом досліджень, але і чинником, що впливає на перебіг інших досліджень. Таким чином, здійснимо дослідження впливу запровадження демократичних інновацій в Україні на методологію дослідження фінансів ГС.

Аналіз останніх публікацій. Інновації є тим концептом, дослідження якого впродовж тривалого часу залишається актуальним серед науковців України та світу. Свій внесок у дослідження інновацій як явища здійснили такі відомі у світі науковці, як Байокі Г., Брайян Т., Гануза Е., Додгсон М., Друкер П., Квінтас П., Мессі Д., Уїлд Д., Ульвік Е., Шумпетер Й.-А. та ін., а також такі українські вчені, як Буковецька Ю., Лапко О., Скрипко Т., Федулова Л. та ін.

До питань запровадження та існування нового виду інновацій, а саме демократичних інновацій зверталися такі науковці, як Гайсель Б., Елстаб С., Ескобар О., Сміт Г. та ін. Визнаючи науковий доробок зазначених учених, хочемо зауважити, що досі не дослідженим залишається вплив, який несе запровадження демократичних інновацій на фінанси ГС та на методологію їх дослідження

Зважаючи на вищесказане, **метою** статті є дослідити вплив запровадження демократичних інновацій в Україні на зміну методології дослідження фінансів ГС.

Виклад результатів дослідження. Для України, яка у історичному ракурсі лише недавно стала незалежною та демократичною державою, притаманним є швидке зростання видів інструментів демократичних інновацій (як їх називають Vaicoschi, G., Ganuza, E. [1]).

1 грудня 1991 р. в Україні було вперше застосовано таку демократичну інновацію, як референдум про Незалежність. Починаючи з того часу, в Україні з'явилася велика кількість демократичних інновацій.

Найбільш вагомими для української держави, на нашу думку, були такі демократичні інновації, як ОСББ; система електронного врядування; бюджет участі; гро-

мадські слухання; ендавменти; краудфандинг; державно-приватне партнерство; створення іноземних фондів (Active citizens from British council; National Democratic Institute; USAID; Hans Seidel тощо); впровадження інклюзивних елементів управління суспільством; соціальні мережі та групи в них тощо. Зауважимо, що цей перелік не є вичерпним та остаточним, адже практично кожного дня з'являються нові види демократичних інновацій. До того ж перелік містить демократичні інновації як вищого, так і нижчого рівнів.

Впровадження кожної демократичної інновації мало свої наслідки як загалом для суспільства та держави, так і для ГС зокрема, в тому числі фінансів ГС та методології їх дослідження. Щоб зрозуміти, як впровадження демократичних інновацій вплинуло на методологію дослідження фінансів громадянського суспільства, дослідимо особливості впровадження раніше перелічених демократичних інновацій.

Перш за все, зазначимо, що в супереч думці, що вкорінена в свідомість людей, про те, що в СРСР не існувало ГС, це не зовсім так. З інституційної точки зору воно існувало як сукупність організацій громадянського суспільства (далі – ОГС). Більше того, у Конституції СРСР було закріплено дві функції громадських організацій (далі – ГО) (зважаючи на нерозвиненість ГС, йшлося саме про них як про найчисельніші інститути ГС): 1) участь у вирішенні державних і громадських справ; 2) безпосереднє задоволення індивідуальних, особистих інтересів і потреб членів організації і деяких їх прав [17]. Проте сказати, що ГС досліджувалося з точки зору його фінансів, а тим більше, що існувала певна методологія їх дослідження, не можна.

Як уже зазначалося, однією з перших демократичних інновацій в Україні був загальнонаціональний референдум, який був проведений 1 грудня 1991 р. Це був референдум з проголошення незалежності України, і на нього було винесено всього одне запитання: «Чи підтверджуєте Ви акт проголошення незалежності України?» Більш як 90 % населення України відповіло «так», таким чином, ця демократична інновація закріпила незалежність України.

Однак пізніше першими «зайшли» в Україну ті демократичні інновації, які фактично не потребували ніяких зусиль від України як держави для свого запровадження, – іноземні організації та фонди. Так, іноземні фонди, які надавали підтримку (як інституційну та нормативну, так і фінансову) з розвитку демократії, лібералізації економіки та сприяння розвитку ГС та його інститутів, не потребували нічого, крім дозволу працювати, а вірніше відсутності заборони працювати. Варто нагадати, що 16 січня 2014 р. було прийнято так звані «диктаторські закони», одним із положень яких було визнання «іноземними агентами» тих

НУО, що отримували благодійну підтримку від іноземних донорів. Відповідно, такі організації позбавлялися права звільнитися від сплати податком на прибуток [3]. Проте ці закони були прийняті з порушенням регламенту ВРУ, згодом були визнані такими, що суперечать Конституції України і скасовані.

У 1997 р. ЗУ «Про місцеве самоврядування» було передбачено право місцевої громади проводити громадські слухання, пропозиції за результатами яких стали обов'язковими до розгляду органами місцевого самоврядування.

Законодавче закріплення можливості співвласників багатоквартирних будинків утворювати об'єднання у ОСББ «для забезпечення і захисту прав його членів та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання неподільного і загального майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами» [25], справді стало тією демократичною інновацією, що змінила розвиток ГС в Україні. ОСББ стали своєрідними школами демократії, адже співвласникам будинків довелося не критикувати існуючий стан справ, а реально об'єднуватися заради досягнення спільної мети, домовлятися та йти на компроміси одне з одним.

У ЗУ «Про податок з доходів фізичних осіб», який було прийнято у 2003 р., було передбачено можливість благодійниками здійснення підтримки для реципієнта благодійної допомоги (в тому числі НУО) у вигляді ендавментів. Ця інновація у розвиненому суспільстві могла б кардинально змінити розвиток ГС та благодійності в цілому, адже вона має дуже багато переваг фінансового характеру, що важливо як для благодійника (основною є збереження тіла ендавменту), так і для отримувача благодійної допомоги (джерело надійного доходу, гнучкість при прийнятті фінансових рішень, підвищена здатність протистояти фінансовим кризам, можливість збільшення тіла ендавменту) [32].

У 2006 р. соціальна мережа Facebook вийшла за межі навчального закладу, для якого вона була створена, і стала доступною для всіх охочих. Різноманітні групи й окремі профілі в соціальних мережах, безумовно, є демократичними інноваціями, хоча першочергово при їх запровадженні така мета не переслідувалася. Сьогодні різноманітні політичні сили, політики та відомі люди, громадські об'єднання представлені в соціальних мережах, вони залучають величезну кількість прихильників, які є їхніми «підписниками». Таким чином, користувачі соціальних мереж активно долучаються до висловлення думок стосовно тих чи інших нагальних питань, які їх турбують і потребують вирішення. Більше того, будь-хто з них може виступити ініціатором такої дискусії.

Поширення інтернет-технологій, виникнення інших соціальних мереж поклали початок бурхливому розвитку інновацій у всіх сферах життя суспільства. У тому числі це стосується і демократичних інновацій, які з 2006 р. стали розвиватися значно швидше. Таким чином, можна стверджувати, що для України 2006 р. став переломним: до 2006 р. демократичні інновації, що запроваджувалися, потребували додаткових зусиль від громадян, після 2006 р. ситуація кардинально змінилася: використання демокра-

тичних інновацій стало значно легшим, адже тепер, за наявності інтернет-зв'язку, доступ до процесу прийняття рішень є моментальним і не потребує ніяких зусиль (адже більшість демократичних інновацій впроваджено за допомогою цифрових технологій). При цьому цікаво, що навіть ті інновації, що були впроваджені до 2006 р., стали більше доступними, адже інформація про них широко поширюється завдяки новітнім технологіям в Інтернеті.

Отже, у 2015 р. в Україні було запроваджено такі електронні інновації, як електронні звернення, електронні петиції та бюджет участі, в 2016 р. – державне фінансування політичних партій, а в 2017 р. було схвалено Концепцію розвитку електронної демократії в Україні, яка по суті нормативно закріплює та обґрунтовує існування більшості елементів «цифрових» демократичних інновацій: електронних петицій та електронних звернень.

Проаналізуємо, як розвивалася і змінювалася методологія дослідження фінансів ГС за роки незалежності в Україні під впливом демократичних інновацій.

Автором однієї з перших наукових статей в незалежній Україні, яку було присвячено фінансам ГС, є Кириленко О. у 1998 р. [14] (аналіз публікацій у наукових журналах «Фінанси України», «Світ фінансів», а також публікацій, що знаходяться у вільному доступі в глобальній мережі Internet). Стаття є цікавою ще й з тієї точки зору, що вчена першою в Україні звернула увагу на необхідність вдосконалення фінансового механізму діяльності громадських формувань в умовах дефіциту централізованих фінансових ресурсів та зауважила, що громадські організації та добродійні фонди посідають важливе місце у фінансовій системі держави [14, с. 63]. Цікаво, що у самій статті вона описує не лише громадські організації та добродійні фонди, а й інші ГС, такі як політичні партії, професійні спілки, що свідчить про відсутність на той момент належного законодавчого регламентування та наукового обґрунтування діяльності різних видів НУО (діяльність громадських об'єднань регламентувалася ЗУ «Про об'єднання громадян», відповідно до якого Об'єднання громадян незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) визнається політичною партією або громадською організацією [25]), що дало б змогу провести чітке їх розмежування. Варто також і зауважити, що вчена здійснює теоретичний виклад матеріалу, що ґрунтується на чинному тоді законодавстві, але у її дослідженні відсутній аналіз емпіричних даних, що пов'язано із відсутністю таких даних на той момент. Таким чином, можна стверджувати, що у першій статті, написаній в Україні, що була присвячена особливостям фінансів громадських та благодійних фондів, було здійснено спробу використати такі наукові підходи, як структурно-функціональний та аксіологічний.

У 2002 р. два науковці Василенко Л. та Зелінський С. здійснили детальний теоретичний аналіз джерел фінансування громадських організацій (далі – ГО) України відповідно до чинного на той момент законодавства. Окрім цього, вони спробували сформулювати рекомендації стосовно нарощення ресурсної бази їх діяльності. Проте, незважаючи на більш глибоке дослідження окремих законних джерел фінансування діяльності та розвитку ГО, порівняно з попередньою вченою, науковці все ж використовують ті самі методи дослідження, а саме: структурно-

функціональний та аксіологічний [6]. Додатковим у цьому випадку є застосування міждисциплінарного підходу, адже доволі ґрунтовно досліджується нормативно-правова база отримання доходів із різних джерел ГО.

У 2008 р. Обушний С. здобув науковий ступінь кандидата економічних наук, захистивши дисертацію, присвячену фінансовому забезпеченню діяльності політичних партій в Україні, тим самим не лише поклавши початок науковим дослідженням фінансування політичних партій в Україні, але й звернувши увагу наукового співтовариства на необхідність провадження міждисциплінарних досліджень. У цій роботі було використано методи аналізу та синтезу, логічного та історичного, наукової абстракції; системний метод і метод порівняльного аналізу та економіко-статистичний метод, інструменти математичного моделювання, а також системний і структурний підходи [20].

Кодацький В. та Шарлай Г. у 2009 році здійснили спробу дослідити фінанси громадських організацій з теоретичної точки зору. Їх підхід до дослідження дуже схожий на той, що використала на 10 років раніше Кириленко О.

Проте в цьому випадку науковці подають авторське визначення фінансів громадських організацій і зазначають, що їх варто поділяти на 9 підланок. Таким чином, автори в межах фінансів ГО виділяють фінанси політичних партій, фінанси професійних спілок, фінанси благодійних фондів, фінанси спортивних організацій, фінанси ветеранських організацій, фінанси творчих спіло, фінанси громадських організацій, фінанси громадських організацій антиалкогольного спрямування, фінанси інших громадських організацій [15, с. 130–132]. Здебільшого зазначені науковці використовують ті ж наукові підходи, що О. Кириленко та Л. Василенко із С. Зелінським, проте, окрім структурно-функціонального й аксіологічного підходів до здійснення наукового дослідження додають ще термінологічний.

Окрім цього, вважаємо за необхідне додати, що це дослідження було проведено у розріз із існуючим законодавством, оскільки на момент публікації статті в Україні вже було прийнято низку НПА, що регулювали діяльність НУО (табл. 1), розділяли їх і розглядали як різні види НУО, а не як підвиди ГО.

Таблиця 1

Хронологія прийняття спеціальних законів, що регламентують діяльність ІГС в Україні

НПА	Вступив в дію	Примітка
ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації»	1991	Чинний
ЗУ «Про об'єднання громадян»	1992	Втратив чинність у 2012 р.
ЗУ «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»	1997	Чинний
ЗУ «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»	1999	Чинний
ЗУ «Про органи самоорганізації населення»	2001	Чинний
ЗУ «Про політичні партії в Україні»	2001	Чинний
ЗУ «Про громадські об'єднання»	2013	Чинний
ЗУ «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності»	2013	Чинний
ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації»	2013	Чинний

Джерело: складено автором на підставі [22–31]

Період демократизації влади при президентстві В. Ющенка (аналітика міжнародної неурядової організації Freedom House показує, що в цей період Україна пережила свій пік розвитку демократії [2]), привернення уваги до українського суспільства зі сторони міжнародних організацій, а також входження на органічному рівні інтернет-технологій в життя українців, на нашу думку, призвели не лише до інституційного зростання ОГС, але і до підвищення наукового інтересу до їх фінансування як основи сталого розвитку та ефективної діяльності. Таким чином, у період 2010–2011 рр. вперше за історію існування ГО в Україні було здійснено кілька фундаментальних досліджень фінансування діяльності та розвитку ГО, що мали комплексний характер.

Так, координатором ОБСЄ у 2010 р. в Україні було опубліковано результати дослідження міжнародних практик фінансування організацій України [34]. Це дослідження містило не лише детальний аналіз практик фінансування ОГС у таких країнах, як Угорщина, Хорватія, Великобританія, Німеччина та Чеська Республіка, але й подаються

основи для розуміння механізмів фінансування ГО. На підставі здійсненого аналізу підготовано низку рекомендацій як для українських неурядових організацій, так і для представників державних органів влади.

У цьому ж році (2010) Європейський центр некомерційного права та Український незалежний центр політичних досліджень здійснюють два дослідження, присвячені фінансуванню неурядових організацій зі сторони держави [10; 12]. Ці дві праці носять комплексний характер, ґрунтовно досліджують передумови, проблеми та перспективи фінансування ОГС зі сторони держави. Так, обидві праці використовують мультидисциплінарний підхід, аналітичний, графічний методи, метод систематизації, а також було проведено польові досліджень з використанням анкетування населення та за допомогою систематизації інформації.

У 2011 р. координатором ОБСЄ в Україні було опубліковано комплексну працю з фінансування громадських організацій України з різноманітних джерел [11]. Це перше дослідження фінансування ОГС, що мало такий масштаб, адже розглядалися фактично всі можливі джерела надхо-

джен для них. У зазначеному дослідженні, як і у попередніх, використовувався великий спектр наукових методів і підходів.

Цікаво, що у 2011 р. три ґрунтовні дослідження, проведені раніше координатором ОБСЄ в Україні, були об'єднані в межах однієї публікації (яка містить повні варіанти трьох досліджень) [19]. Таким чином, тепер для дослідника фінансів ГС стало значно легше отримати інформацію, необхідну для наукових розробок. Оскільки вищезгадана книга об'єднує 3 різні дослідження, то очевидно, що вона характеризується сукупністю наукових методів і підходів, що використані в них.

Після 2011 р. було опубліковано кілька наукових праць, що розкривали окремі аспекти фінансів ГС [4; 8]. Проте більшість з них стосувалася джерел фінансового забезпечення окремих інститутів ГС. Проте варто зауважити, що ці публікації почали носити прикладний характер, адже ґрунтувалися на аналізі статистичних даних, підготованих Держаною службою статистики. Хоча необхідно зауважити, що органи статистики видавали статистичні бюлетені, присвячені фінансуванню громадських об'єднань, і до 2011 року, проте наукові праці в основному не містили аналітики. Що, як вважаємо, свідчить про появу суспільного запиту на подібну інформацію, що відобразилися в наукових дослідженнях.

Важливо, що згадані статистичні бюлетені є певною мірою позитивним прикладом того, як державні органи статистики намагаються «йти в ногу» із законодавством. Так, до 2012 р. включно бюлетень називався «Громадські організації в Україні», а з 2013 р. – «Діяльність громадських об'єднань в Україні», що відповідало законодавчим змінам, які відбулися у зв'язку із прийняттям ЗУ «Про громадські об'єднання». Однак, починаючи з 2016 р. Державна служба статистики знову видає статистичний збірник «Діяльність громадських організацій в Україні» [21]. Проте варто зауважити, що змістове наповнення, як і методологія його збору та обробки, не змінилися упродовж всього періоду видання цих статистичних видань, адже у них відображається інформація, що стосується діяльності (в основному фінансування) саме ГО.

Результатом ґрунтовних наукових досліджень, присвячених фінансуванню діяльності ГО в Україні, що були здійснені нами впродовж 2012–2016 рр., стало опублікування в 2016 р. наукової монографії на тему «Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України» [33], яка було підготовлена з використанням сукупності загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: абстрактно-логічного методу, зокрема, прийомів аналогії та зіставлення, індукції та дедукції, наукової абстракції; логічного узагальнення та систематизації; економіко-статистичні методи, а саме: графічний, системний, компаративний, групування; кореляційно-регресійного та дисперсного аналізу; метод «що якщо» (диспетчер сценаріїв) тощо. Таким чином, вперше в науковому дослідженні, присвяченому проблемі фінансування ГО України, було використано математичні методи з метою моделювання можливих варіантів розвитку подій у майбутньому.

Запровадження державного фінансування діяльності політичних партій України призвело до активізації різно-

манітних громадських, суспільних організацій та рухів, які почали здійснювати ґрунтовні дослідження, присвячені фінансам політичних партій. До таких праць можна віднести публікації Брусенцової Я. [5], Голубова О. [7], Копитко Т. [18] та ін, а також розробку такого інформаційного ресурсу від руху «Чесно», як «Золото партій» [13].

У 2007 році УЦНПД заснував і почав видавати журнал «Громадянське суспільство», публікації в якому присвячені розкриттю стану громадянського суспільства, висвітленню найбільш актуальних проблем його існування та пошуку шляхів їх подолання. Проте цей журнал не містить публікацій з фінансів, які б містили наукову полеміку. Він є більш суспільним, ніж науковим. Однак варто зауважити, що такий підхід до викладу матеріалів дослідження теж має позитивні наслідки, одним із яких є доступність таких матеріалів для пересічного споживача інформації, що призводить до підвищення зацікавленості населення до подібного роду публікацій, а отже, до збільшення рівня залучення громадян до процесу прийняття рішень.

Відповідно до сказаного вище, можна помітити, що причини запровадження демократичні інновації в Україні суттєво відрізняються до та після 2006 р. Так, демократичні інновації, що запроваджувалися в Україні до 2006 р., характеризувалися забезпеченням базових демократичних прав та дотримання цінностей. Після 2006 р. демократичні інновації є суттєво пов'язаними та водночас спричиненими розвитком електронних технологій та мережі Internet. Варто зазначити, що, зважаючи на глобальне долучення населення до користування всесвітньою мережею Internet, його залучення до користування демократичними інноваціями є вищим, ніж до користування інноваціями попередньої «ери».

Що стосується методології дослідження фінансів ГС, то вона теж суттєво відрізняється до та після 2006 р. Набір методологічних підходів до дослідження фінансів ГС до 2006 р був значно простішим. Перш за все, кількість наукових досліджень, предметом яких були фінанси ГС чи навіть його окремі аспекти була мінімальною. При цьому в основному науковцями застосовувалися методологічні підходи, що забезпечували описовий характер досліджень: структурно-функціональний, аксіологічний підходи, були здійснені перші спроби проведення міждисциплінарного дослідження.

Після 2006 р. дослідження набули значно складнішого характеру, а набір методологічних підходів і прийомів став широким. Так, у цей період використовувався майже весь спектр науково-методичних методів, підходів і прийомів, відомих на той час науці.

Відмітимо, що демократичні інновації впливали на ускладнення методологічних підходів до дослідження фінансів ГС, наслідком яких ставала популяризація ідей ГС і діяльність його інститутів, що, своєю чергою, спричинило вимогу впровадження все нових і нових демократичних інновацій. Таким чином, між запровадженням демократичних інновацій та зміною методологічних підходів до дослідження фінансів ГС є прямий та двосторонній зв'язок, який можна зобразити, як на рис. 1.

Незважаючи на суттєве урізноманітнення та ускладнення методичних підходів до дослідження фінансів ГС,

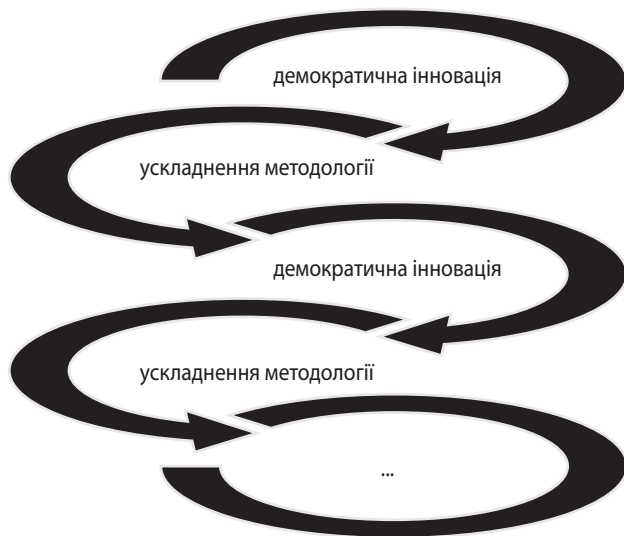

Рис. 1. Зв'язок між запровадженням демократичних інновацій та зміною методології дослідження фінансів ГС

вважаємо, що фінанси ГС є досі недослідженими належною мірою. Цьому, на нашу думку, є кілька причин:

1. Традиції колишнього Радянського Союзу відкинули саму ідею можливості ефективного функціонування організацій будь-якої форми власності і виду діяльності окрім державної. Таким чином, діяльність ОГС України лише поступово розвивалася і дійшла до того рівня, коли результати їх діяльності почали визнаватися суспільством та на всіх рівнях влади, а те, що вони часто здатні ефективніше використовувати залучені ресурси за державу й інші суб'єкти господарювання, вже стало радше аксіомою, яка не потребує доказів (у економічно розвинених країнах світу ОГС на кожну грошову одиницю залучених фінансових ресурсів продукують економічне благо, що оцінюється в середньому в 4 грошові одиниці). Відповідно, лише зовсім недавно в історичному плані ОГС стали цікавими для вчених як суб'єкти наукових досліджень.
2. Вибіркове трактування методів науковцями. Перш за все, це стосується такого методологічного підходу до вивчення фінансів ГС, як системний. Системний підхід до наукового дослідження передбачає, що дослідження великих і складних об'єктів (яким безумовно являються фінанси ГС) здійснюється комплексно. Проте більшість науковців, що досліджували фінанси ГС, здійснювали комплексний аналіз фінансів окремих ІГС або ж елементів фінансів ГС, забуваючи про те, що самі фінанси ГС є складною системою із своїми закономірностями, правилами, функціональними зв'язками та протиріччями.
3. Складність об'єкта дослідження. Зважаючи на те, що з інституційної точки зору фінанси ГС є фінансами різних ІГС, то дослідити їх всеохопно із урахуванням всіх особливостей та нюансів є

надзвичайно важко. Тому більшість наукових досліджень, присвячених фінансам ГС, стосувалися окремих аспектів їх функціонування та організації.

4. Значна залежність від середовища, в якому вони функціонують. На нашу думку, ця причина є однією із найбільш вагомих. ГС репрезентує настрої населення, надзвичайно вразлива до змін законодавства, на ній знаходять суттєвий відбиток інновації (найбільше – саме демократичні), що запроваджуються в суспільстві. Таким чином, без відсутності чіткої методології здійснення наукового дослідження будь-які зміни, що відбуваються у суспільстві та державі, роблять застарілим той науковий доробок, що був отриманий раніше.

Сьогодні наука пропонує певні узгоджені принципи, відповідно до яких має здійснюватися наукове дослідження (рис. 2).

Тож можна стверджувати, що на сьогодні існують всі передумови для здійснення хорошого наукового дослідження з фінансів ГС: наявна певна теоретична та нормативна база для проведення теоретичної частини дослідження; існує доступ до емпіричних даних, що характеризують діяльність різноманітних інститутів ГС.

Так, теоретичною базою дослідження можуть слугувати наукові публікації з проблематики фінансів ГС і фінансів загалом (адже фінанси ГС, як і саме ГС є за змістом глибоко інтегрованими в фінансову систему держави) як вітчизняних, так й іноземних вчених і дослідників. Нормативною базою слугують Конституція України, ГКУ, ПКУ, ЦКУ, спеціальні ЗУ та підзаконні акти, присвячені діяльності ІГС, інші НПА. Для емпіричного дослідження можуть бути використані матеріали Державної служби статистики [9], матеріали, що стосуються фінансів ПП громадського руху «Чесно» [13], матеріали НАЗК та аналітичні матеріали, що знаходяться у вільному доступі в мережі інтернет.

Зважаючи на все вищесказане, вважаємо, що дослідження фінансів ГС повинне ґрунтуватися на зазначених принципах здійснення наукового дослідження; зважаючи на складність об'єкта дослідження, використовувати весь спектр методологічного інструментарію. Проте хочемо наголосити на важливості використання мультидисциплінарного підходу до дослідження, адже, зважаючи на те, що ГС є природньо предметом досліджень політичних, історичних, соціологічних наук, то і фінанси ГС безпосередньо піддаються їх впливу.

Висновки. Демократичні інновації є новим концептом, що з наукової точки зору почали досліджувати зовсім недавно. Проте їх запровадження суттєво впливає на перебіг практично всіх процесів і стан явищ, пов'язаних з демократизацією та глобалізацією.

Демократичні інновації знаходяться у взаємозв'язку із фінансами ГС. Тому їх запровадження чинить прямий вплив на діяльність ІГС, законодавство, що регламентує фінанси ГС, а отже, на організацію фінансів ГС, а також і на саму методологію дослідження фінансів ГС.

За роки незалежності із запровадженням різних демократичних інновацій, особливо тих, що пов'язані із «електронною епохою», методологія дослідження фінансів ГС суттєво розвинулася та ускладнилася. На сьогодні існу-

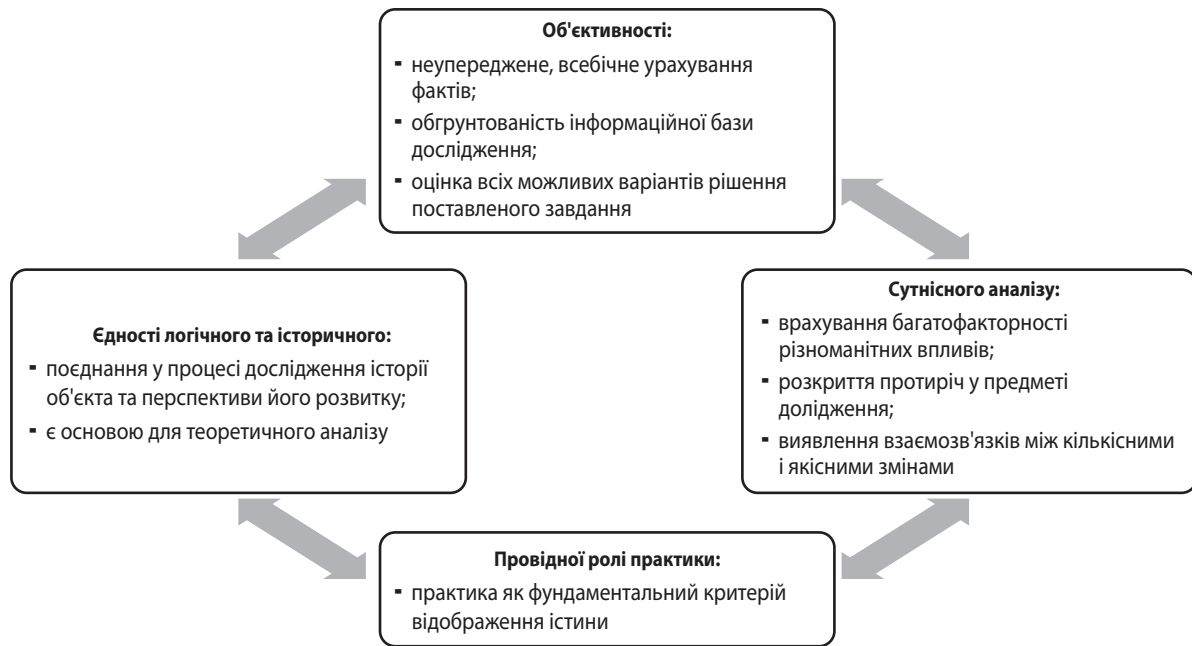

Рис. 2. Основоположні принципи наукового дослідження

Джерело: складено автором на основі [16, с. 6–7]

ють усі передумови для здійснення якісного комплексного дослідження фінансів ГС відповідно до основних принципів здійснення наукового дослідження, з урахуванням викликів, пов'язаних із необхідністю зменшення можливості використання ГС у тінюваних схемах та із посиленням соціальної відповідальності самих фінансів ГС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baiocchi G., Ganuza E. Popular democracy: The paradox of participation, Stanford, CA. : Stanford University Press, 2017.
2. Freedom House. Freedom in the world. Ukraine. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/ukraine>
3. Ukraine crisis media center. The dictator laws of January 16, 2014 and the people who adopted them. URL: <http://uacrisis.org/63947-dictator-laws-january-16-2014>
4. Азарова Т. В. Ресурси в діяльності громадських організацій. URL: <http://www.lacenter.org.ua/2013-09-10-08-52-50/66-2013-09-10-09-07-39/56-2010-03-29-08-22-29.html>
5. Брусенцова Я. Фінансування політичних партій: інформація для всіх // Місцеве самоврядування. 2016. № 12. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/december/issue-12/article-23928.html>
6. Василенко Л. І., Зелінський С. В. Фінансове забезпечення діяльності і розвитку громадських організацій. *Фінанси України*. 2002. № 8. С. 33–39.
7. Голубов О. Чи допомогло державне фінансування партій в Україні зробити їх прозорішими? URL: <http://www.dw.com/uk/чи-допомогло-державне-фінансування-партій-в-україні-зробити-їх-прозорішими/a-36039952>
8. Groshi громадянського суспільства // УНЦПД. 2013. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:y4mNnxbggqQJ:www.ucipr.kiev.ua/publications/groshi-gromadnaskogosuspilstva+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

10. Державне фінансування організацій громадянського суспільства. Як запровадити європейські стандарти? / [О. Ю. Вінніков, Д. С. Ковриженко, М. В. Лаціба [та ін.] ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ : [Агентство «Україна»], 2010. 224 с.

11. Дослідження існуючого досвіду та законодавства України у сфері фінансування громадських організацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та приватним сектором // Organization for Security and Co-operation in Europe. 2011. URL: <http://www.osce.org/ukraine/76891?download=true>

12. Європейський центр некомерційного права. Огляд схем державного фінансування для громадянського суспільства / Європейський центр некомерційного права // Громадянське суспільство. 2010.

13. Золото партій. Громадський рух Чесно. URL: <https://www.chesno.org/party/>

14. Кириленко О. Особливості фінансів громадських організацій і добродійних фондів. *Фінанси України*. № 1. 1998. С. 59–63.

15. Кодацький В. П., Шарлай К. Г. Теоретичні основи фінансів громадських організацій. *Економічний вісник Донбасу*. 2009. № 4. С. 130–132

16. Конспект лекцій з навчальної дисципліни за вибором ВНЗ, Методи наукових досліджень / укл. О. Л. Кавера. Донецьк : ДонНТУ, 2013. 25 с.

17. Конституція (основний закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік: Закон від 07.10.1977. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77/print1360001878653288>

18. Копитко Т. Держфінансування політичних партій в Україні: «за» і «проти» Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2015. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1591:byudzhetne-finansuvannya-politichnikh-partij-2&catid=111&Itemid=442

19. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. Київ : Фенікс, 2011. 336 с.

20. Обушний С. Фінансове забезпечення діяльності політичних партій в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2008. 20 с.

21. Політична та інша суспільна діяльність / Матеріали Державної служби статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm

22. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 06.11.2016 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/print>

23. Про громадські об'єднання : Закон України Редакція від 22.07.2018 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

24. Про об'єднання громадян : Документ № 2460-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>

25. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Преамбула до Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/annot/2866-14>

26. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 04.11.2018 № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>

27. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : Закон України від 02.11.2016 № 5026-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17>

28. Про політичні партії в країні : Закон України від 01.10.2018 № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

29. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 04.11.2018 № 554/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>

30. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 04.11.2018 № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>

31. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 26.12.2018 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

32. Ткачук І. Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2016. 285 с.

33. Ткачук І. Я. *Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України* : монографія. Чернівці : Технодрук, 2016. 272 с

34. Шатор Б. Міжнародні практики фінансування організацій громадянського суспільства // OSCE. 2010. 162 с.

REFERENCES

Azarova, T. V. "Resursy v diialnosti hromadskykh orhanizatsii" [Resources in the activities of public organizations]. <http://www.lacenter.org.ua/2013-09-10-08-52-50/66-2013-09-10-09-07-39/56-2010-03-29-08-22-29.html>

Baiocchi, G., and Ganuza, E. *Popular democracy: The paradox of participation*. Stanford, CA. : Stanford University Press, 2017.

Brusentsova, Ya. "Finansuvannia politychnykh partii: informatsiia dlia vsikh" [Financing political parties: information for everyone]. *Mistseve samovriaduvannia*. 2016. <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/december/issue-12/article-23928.html>

"Doslidzhennia isnuiochoho dosvidu ta zakonodavstva Ukrainy u sferi finansuvannia hromadskykh orhanizatsii orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia ta pry-

vatnym sektorom" [Investigation of the existing experience and legislation of Ukraine in the sphere of financing of public organizations by public authorities, local self-government bodies and the private sector]. Organization for Security and Co-operation in Europe. 2011. <http://www.osce.org/uk/ukraine/76891?download=true>
Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

"Freedom House, Freedom in the world. Ukraine". <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/ukraine>

"Hroshi hromadianskoho suspilstva" [Civil society money]. UNTsPD. 2013. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:y4mNnxbggqQJ:www.ucipr.kiev.ua/publications/groshi-hromadianskogospilstva+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

Holubov, O. "Chy dopomohlo derzhavne finansuvannia partii v Ukraini zrobyty yikh prozorishymy?" [Has the state funding of parties in Ukraine helped them become more transparent?]. <http://www.dw.com/uk/чи-допомогло-державне-фінансування-партій-в-україні-зробити-їх-прозорішими/a-36039952>

Kaviera, O. L. *Konspekt lektsii z navchalnoi dystypliny za vyborom VNZ, Metody naukovykh doslidzen* [Synopsis of lectures on a discipline chosen by the university, Methods of scientific research]. Donetsk: DonNTU, 2013.

Kodatskyi, V. P., and Sharlai, K. H. "Teoretychni osnovy finansiv hromadskykh orhanizatsii" [Theoretical Foundations of Finance of NGOs]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 4 (2009): 130-132.

Kopytko, T. "Derzhfinansuvannia politychnykh partii v Ukraini: «za» i «proty»" [State funding of political parties in Ukraine: pros and cons]. *Tsentr doslidzen sotsialnykh komunikatsii NBUV*. 2015. http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1591:byudzhetne-finansuvannya-politichnykh-partij-2&catid=111&Itemid=442

Kyrylenko, O. "Osoblyvosti finansiv hromadskykh orhanizatsii i dobrochynnykh fondiv" [Features of finances of public organizations and charitable foundations]. *Finansy Ukrainy*, no. 1 (1998): 59-63.

[Legal Act of Ukraine] (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/print>

[Legal Act of Ukraine] (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>

[Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

[Legal Act of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/annot/2866-14>

[Legal Act of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>

[Legal Act of USSR] (1977). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77/print1360001878653288>

Natsionalni ta mizhnarodni mekhanizmy finansuvannia hromadianskoho suspilstva. Mizhnarodni zakhody zmitsnennia dovery mizh derzhavoiu ta hromadianskym suspilstvom [National and international mechanisms for financing civil society. International confidence-building measures between the state and civil society]. Kyiv: Feniks, 2011.

Obushnyi, S. "Finansove zabezpechennia diialnosti politychnykh partii v Ukraini" [Financial support for the activities of political parties in Ukraine]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08*, 2008.

"Politychna ta insha suspilna diialnist" [Political and other social activities]. Derzhavna sluzhba statystyky. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm

Shator, B. "Mizhnarodni praktyky finansuvannia orhanizatsii hromadskoho suspilstva" [International Financing Practices for Civil Society Organizations]. In *OSCE*, 2010.

Tkachuk, I. "Finansove zabezpechennia diialnosti hromadskykh orhanizatsii Ukrainy" [Financial support of activities of public organizations of Ukraine]: *dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08*, 2016.

Tkachuk, I. Ya. *Finansove zabezpechennia diialnosti hromadskykh orhanizatsii Ukrainy* [Financial support of activities of public organizations of Ukraine]. Chernivtsi: Tekhnodruk, 2016.

"Ukraine crisis media center. The dictator laws of January 16, 2014 and the people who adopted them". <http://uacrisis.org/63947-dictator-laws-january-16-2014>

Vasylenko, L. I., and Zelinskyi, S. V. "Finansove zabezpechennia diialnosti i rozvytku hromadskykh orhanizatsii" [Financial support of activity and development of public organizations]. *Finansy Ukrainy*, no. 8 (2002): 33-39.

Vinnikov, O. Yu. et al. *Derzhavne finansuvannia orhanizatsii hromadianskoho suspilstva. Yak zaprovadyty yevropeyski standarty?* [State funding for civil society organizations. How to implement European standards?]. Kyiv: [Ahentstvo «Ukraina»], 2010.

"Yevropeyskyi tsentr nekomertsiiinoho prava. Ohliad skhem derzhavnoho finansuvannia dlia hromadianskoho suspilstva / Yevropeyskyi tsentr nekomertsiiinoho prava" [European Center for Nonprofit Law. Overview of Public Funding Schemes for Civil Society / European Center for Nonprofit Law]. *Hromadianske suspilstvo* (2010).

"Zoloto partii. Hromadskyi rukh Chesno" [Gold parties. Public Movement Honestly]. <https://www.chesno.org/party/>

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019